

Տարեկան 10 րոպեի, վեց ամիսը՝ 6 րոպեի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. Խմբագրության հասցեն՝ Тифлисъ. Редакция «Нор-Даръ» կամ Tiflis Rédaction «Nor-Dar».

Յուլիսի 1-ից մինչև ղեկավարման 31-ը շոթ-հարա-ին ըստա-նորդ գրողը պետք է ուղարկէ 6 րոպեի: Ռուսիայից դուրս ըս-տանորդ գրողները պետք է վը-ժարեն 6 ամսուայ համար 25 ֆրանկ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հեռագրական թղթակցութիւնները նոր-հար-ի: Առաջին օրը 7 ր. — Եւրոպայի բա-ղադրական դրութիւնը: Վեհ. Հայրապետան Ախալցխայում և Նրա բարձր: Քրոնիկոն. — Կոնֆերենցիայի խնդիրը: Վեհ. Կաթողիկոսի խօսքերը մամուլի նշանակութեան մասին: Բու-խարայի էմիրը: Հոյսէգ. Կոյուղի և ջը-րանցք Բաթումում: Կովկ. զօրք. հրա-մանատար: Կերոսիի պահեստ: Նաւի խորտակումը: Վլադիմիրի խորտակման գործը: Ղամարլուից: Մատենախոսութիւն — Պատմութիւն մանկավարժութեան: Թղթակցութիւններ. — Նամակ Թիւրքիայից — Կ. Պոլիս: Նամակ Պարս-կաստանից — Թաւրիզ: Քաղաքական. — Ստամբուլի սպանութիւնը: Քաղաքական լուրեր: Խառն լուրեր: Հեռագրի լուրեր: Նոր-Դար-ի պատասխաններ: Տեղեկատուութիւններ: Յայտարարութիւններ:

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ-Ի

ԱՅՈՒՄԱՆԱԿ, 12 յուլիսի, 7 փ. — առաւօտեան: Նորին Օծու-թիւն Վեհափառ Կաթողիկոսը երէկ առաւօտեան բարեհա-ճեց մեկնել Ախալցխայի խառն բազմութեան ուղեկցութեամբ և կեցցէներով. ճանապարհին շատ ժողովուրդ էր հաւա-քուել ամբողջ գաւառի գեւորերից: Ուղեկցում էին Վեհափառին և բազմութիւ կառքերով Ախալցխա-ցիները և Ախալքալաքցիները, ինչպէս և բազմութիւ ձիաւորներ: Ժամը 8-ին երեկոյեան այստեղ ժամանեց Նորին Վեհափառու-թիւնը. գիմաւորութիւնը հանգի-ստուր էր և փառաւոր: Քաղաքը զարդարուած է խալիկներով, ծա-ղիկներով, կանաչ ճիւղերով և գեղեցիկ վեղէններով. քաղաքի բոլոր խանութները փակուած են և չըտեսնուած հանգիստուր տեսք է ստացել քաղաքը: Ամենքը ոտքի վրայ են. մեծ և անպատմելի ուրախութիւն է տիրում: Կեցցէ-ներին վերջ չըկայ. մեծ թէ փոքր Հայրիկ օրհնութեանն են ուղղում արժանաւոր Քաղաքը ճաշ է պատ-րաստել:

Թիֆլիս, 12 յուլիսի, 1895 թ. ԵՐՈՊԱՅԻ ՔՈՂԱՔԱՅԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Այս վերջին օրերս եւրոպական մամուլը վրդովուած Սոֆիայում կա-տարուած անյուր եղեռնագործու-

թեան վրայ, զբաղուած է գլխա-ւորապէս Ստամբուլի սպանու-թեան գործով և այդ մասին ա-նում է շատ կարեւոր գիտողու-թիւններ: Եւրոպական մամուլի բռնած գիրքից երևում է, որ հասարա-կական կարծիքը խստիւ դատա-ւարտում է Ստամբուլի սպա-նութեան հեղինակներին, բու-ղարական այժմեան կառավարիչ-ներին, իրեն պրինց Ֆերդինանդին և բուլղարական ազգը: Բերլինի թերթերը վրդովուած են և այս-րուայ պատմով ստացած թերթե-րից երևում է, որ մամուլի գը-լխաւոր ներկայացուցիչները նոյն հայեացքն ունին ինչպէս սպանու-թեան վրայ, ինչ որ «Նոր-Դար»-ն յայտնել է և խստիւ դատաւար-տում են պրինց Ֆերդինանդին և նրան ապերախտ են անուանում:

Կիսապաշտօնական «Norddeutsche Allg. Zeit.» թերթը ասում է.

Անտարակոյս մտքով Գերմանիան մարդասիրական ցուակցութեամբ կը-վերաբերուի դէպի Ստամբուլի ող-բերական մահը: Քաղաքական կուսակ-ցութիւնների կարծիքներն ինչպէս էլ որ տարբերում լինին Ստամբուլի գործունէութեան վերաբերութեամբ, պատմութիւնը, անտարակոյս կրճատ-չէ նրա, իբրեւ բուլղարական հայրենա-սիրի, հայրենիքին մատուցած ծառա-յութիւնները: Բուլղարիան, անտարա-կոյս, նրանով կորցնում է իւր ամենա-ընդունակ գործիչներից մէկին և նրա սպանութիւնը վատ ներգործութիւն պիտի ունենայ Բուլղարիայի խաղաղ դարգացման գործի վրայ:

Իսկ Բերլինի «National Zeitung» լուրը և նշանաւոր թերթը, միւս թերթերից աւելի սուր լեզու բա-նեցներով ասում է.

Թուրքի 15-ն (ն. տ.) բուլղարական պատմութեան ամենամուգ օրը կըլը-նի: Ստամբուլի կեանքի դէմ սպա-նութեան փորձով Բուլղարիան ինքն ի-րեն մահուան դատաւարացեց: Նախկին ղեկավարութիւնը ոչնչացնելու համար ա-մեն միջոցներ էլ ընդունելի էին: Նրա դէմ քննութիւն սարքուեցաւ, բայց կենդանի մնացող Ստամբուլի կարող էր ինքն իրեն պաշտպանել, կարող էր պատմել շատ բաներ, որոնք ցանկալի չեն... Ուրեմն անհնաժեշտ էր, որ Ստամբուլի միտած լինէր: Եւ դրա համար մենք տեսնում ենք, որ ծանր հիւանդին չէ թող տալիս իշխանու-թիւնը մեկնել Կարսը՝ բժշկուելու, թէպէտ բժիշկներն այդ մասին կար-գադրել էին:

Բայց ինչ, չարունակում է յիշեալ թերթը հեղեղութեամբ, պրինց Ֆերդի-նանդը մեծ պատիւ է արել իւր նախ-կին զխաւոր միւնիստրին: Նա ինքն է գնացել Կարսը՝ խմելու այն ջուրը, որ նշանակուած էր Ստամբուլի հա-մար: Եւ միթէ սա ամենաբարձր երախ-տագիտութեան արտայայտութիւն չէ: Աւելի մեծ զոհ չէր կարող պահան-ջել հպատակը թէպէտ ոչ օրի-նական, բայց և այնպէս իշխանից... Բայց մարդասպանները մի բանում սխալուել են, նրանք իրենց չարագոր-ծութեանը համակրող չեն գտնիլ ոչ ու-սաց հասարակութեան և ոչ կառավա-րութեան մէջ: Հաշտութեան օգտին իրենց բերած զոհը ամեն տեղ կընա-ն-

դիպել զգուհի, նոյն և Ռուսիայում, Այսօր գրեթէ ամենքն այն կար-ծիքին են, որ պատմութիւնը միայն կարող է անաչառ վճիռ դնել Ստամբուլի գործունէու-թեան վրայ և որոշել նրա տեղը: Այսօր կրքից չլուրացած նրա հակառակորդներն անգամ կըխոս-տովանեն, որ հանգուցեալը նշա-նաւոր հայրենասէր էր, հաստատ-կամ և ամենից աւելի ընդունակ կառավարելու գործում:

Դիւրին բան չէ ստրկութիւնից ազատուած մի ժողովուրդ կառա-վարելը, որտեղ դատակարգի խը-րութիւն չըկայ, և ամեն մի գրողէտ երկնքից արգէն իրեն մինիստրութեան պաշտօնի կո-չուած է համարում:

Երբ ժողովուրդը իւր մէջ յայտ-նուող նշանաւոր գործիչին դատել է ուղղում, պէտք է դատելիս նը-րա արժանաւորութիւնները, նը-րա անկյայտի նշանաւոր գոր-ծերն ի նկատի առնել և ոչ թէ նրա պակասաւոր կողմերը:

Այդպէս պէտք է վարուէ մա նաւանդ փոքր, նոր ազատութիւն վայելող, նոր առաջադիմող ազգը: Նշանաւոր գործիչի արժանաւորու-թիւնները միայն ի նկատի առնող փոքր ժողովուրդը բարոյական ոյժ է ստանում բարձրանալու, իսկ հակառակ ճանապարհով ընթացող ժողովուրդն իւր անկմանն է դի-մում:

Մի քանի օրից լետոյ Ստամբուլ-ը կըմոռացուի, անշուշտ, բայց ան-հետանալ է մնալ Բուլղարիայի ապագայի համար այդ քստմնելի չարագործութիւնը:

Եւրոպական ընդհանուր քաղա-քականութեան մէջ այս վերջին ժամանակներս աննկատելի փոփո-խութիւններ են տեղի ունենում, որոնք տէրութիւնների միջազգա-կին յարաբերութիւնների վրայ մե-ծապէս պիտի ներգործեն:

Անգլիական ազատամիտ կոչուած մինիստրութիւնն ընկաւ և նրա տեղը ժամանակաւորապէս տնցաւ պաշտօնակալներին: Գլխաւոր մար-քից Սուրբիւրին:

Ժամանակաւորապէս ենք ասում, քանի որ այժմ Անգլիայում կա-տարուող պարլամենտական ընտ-րութեան հետեւնքից է կախուած թէ անգլիական երկու մեծ կու-սակցութիւններից ո՞րի ձեռքն կանցնի կառավարութեան ղեկը:

Մինչև այսօր ստացած հեռա-գրական տեղեկութիւններից ե-րևում է, որ պաշտօնակալները շատ առաջ են ազատամիտներից: Պաշտօնակալներին մեծապէս նպաստում են կանայք, և որ կողմն կանայք են, վերջ ի վերջոյ յաղ-թութիւնն այն կողմն է տանելու: Անգլիայի կանայք էլ նեղացած են ազատամիտների փոքրոգի, դա-ն գալ և անշուրջ քաղաքականու-

թիւնից և գործավարութիւնից: Ինչ ասել է, երբ կառավարու-թեան ղեկը վերջնականապէս անց-նի տորիների ձեռքը, դա մեծ ներ-գործութիւն պէտք է ունենալ տէ-րութիւնների փոխադարձ յարաբե-րութիւնների վրայ:

Չին-ճապոնական խաղաղութեան զաշնադրից առաջ եկած գրու-թիւնը, հայոց խնդիրը, Մակեդո-նիայի խնդիրը, Հարէշտանից Պե-տերբուրգ եկած պատգամաւորու-թիւնը, ինչպէս և Բուլղարիա-յից եկած պատգամաւորութիւնը, Փրանսիայի դէպի Անգլիան և Ի-տալիան (Նեպոլիտում, Հարէշ-տանում) բռնած դերքը, և Ստամ-բուլի սպանութիւնով սպասելիք փոփոխութիւններն և ներքին խառնակութիւնը Բուլղարիայում — ահա հանգամանքներ, որոնք կո-չուած են մօտիկ ապագայում տէ-րութիւնների յարաբերութիւնները խաղաղութեան տեսակէտից, ոչ ցանկալի փոփոխութեան ենթա-կելու:

Այդ լինելիք փոփոխութիւններն անշուշտ աչքի առաջ է ունեցել Բերլինի «National Zeitung» թերթը, որ մի առաջնորդողում ուս-Ֆրանսիական միութեան մասին խօսելով յայտնում է, որ Գեր-մանիան կազմ և պտտրաստ է ա-մեն պատշաճ քայլերի համար և վերջացնում է կէս սպանական այս խօսքերով:

Պատերազմի բաղդը Աստուծու ձեւքին է. Փրանսիան, որ փառքի երազներ է երազում, սարսափահար պիտի գարթին քնից:

Առաջ ունեւիք եռապետա-կան գաշնակցութիւն (Գերմանիա, Աւստրիա-Ունգարիա և Իտալիա), այժմ դրա վրայ աւելացաւ ռուս-Ֆրանսիական գաշնակցութիւնը, որ նոյնպէս խաղաղութիւնը պաշ-պանելու համար է. շուտով երեւի կուենանք, նշանները երևում է, անգլո-իտալական միութիւն, նոյնպէս խաղաղութիւնը (Երեւի Միջերկրական ծովում, Նեպոլիտ-ում և Հարէշտանում) պաշտանե-լու համար:

Մինչև այժմ ընդհանուր խա-ղաղութիւնը պաշտանելու համար եւրոպական տէրութիւններն էին միմեանց հետ և միմեանց դէմ զաշնակցութիւն կազմում և ան-գաղար զինում: Մօտիկ ապա-գայում այդ կողմից էլ երեւի փո-փոխութիւն է լինելու, ծաւո-նիան, Հարէշտանը, Նեպոլիտը և այլն դրանք էլ երեւի գաշնակցու-թեան կըհրաւիրուին և դրանք էլ պիտի զինուեն — ընդհանուր խա-ղաղութիւնը պաշտանելու համար:

Մինչև այսօր այդ խաղաղու-թիւնը, թէպէտ և շատ մեծ գնով պաշտանուել է, բայց թէ ինչ կըլինի այսուհետ...

ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ ԱՌԱՋԱՅԻՄ (Նոր-Դար-ի Ախալցխայից)

Նրէկ, չարաթ, ցերեկը, դեռ պատա-րագից շատ առաջ, մի անոթիւր բազ-մութիւն կանանց և տղամարդկանց խռնուել, լցուել էր քաղաքի ս. Փըր-կիչ աւազ եկեղեցում և անհամբեր սրտով սպասում էր ազգիս սիրեցեալ Հայրիկին: Թորհուրդ խորին-ը վերջա-ցած էր, որ Հայրիկը մտաւ եկեղեցի՝ Գեորգ և Կարապետ սրբազանների և միւս ուղեկից վարդապետների հետ: Ժողովուրդը լարուած ուշադրութեամբ դիտում էր Վեհափառի ամեն մի շարժ-մունքն և ամենքը թաթերի վրայ բարձ-րացած ուղում էին իրենց հասակից աւելի բարձրանալ, որպէսզի աչքից չփախցնեն Հայրիկի արեգադր դէմքը: Պատարագին երգում էր աշակերտների և աշակերտուհիների քառաձայն երգե-ցիկ խումբը: Պատարագի այն տեղում որտեղ որ պէտք է սկսել կարդալ Ա-ւետարանը, Վեհափառը սեղան բարձ-րացաւ և իրեն յատուկ անպաճոյճ լե-զուով քարոզ խօսեց ժողովուրդին:

Վերջը շնորհակալութիւն յայտ-նեց իւր և իւր հետեւորդների կողմից Ախալցխայի հայ հասարակութեան հիւ-րասիրութեան համար և ասաց, որ միշտ պիտի յիշէ Վերջը օրհնեց ժողո-վրդին:

Պատարագից յետոյ Վեհ. Հայրապե-տը և բոլոր հոգեւորականութիւնը զգես-տաւորուեցան և դնացին եկեղեցու դը-րան առաջ Կարապետ արքեպիսկոպոս Բագրատունու դերեգմանի վրայ հոգե-հանգիստ կատարելու ժողովուրդը շը-ջապատեց, Գերեզմանի վրայ փռուած էր փորուրք, և նրա վրայ դրած էր Խաչ և Աւետարան: Հոգեհանգիստը վերջացաւ Վեհափառի Հայր մեր-ով. յետոյ Վեհափառը մօտեցաւ գերեզմա-նին, խաչակնքեց և համբուրեց Խաչն ու Աւետարանը:

Վարդապետի օրը, Վեհափառի բա-ցակալութեան ժամանակ, Ս. Փրկիչ ե-կեղեցում Նրա կարգադրութեան հա-մամտ, հանդիսաւոր պատարագ մա-տոյց Կարապետ եպիսկոպոսը, որ պատարագի կիսին խօսեց մի շատ երկար քարոզ, որի մէջ նախ-ըստ աւուր պապաճի պատմեց Վար-դապետի նշանակութեան մասին, որ մնացել է կառավարութեան դա-րերից ի վեր Անահիտ շատուածու-հու օտանախութեան օրից, իսկ բրիս-տոնէական դարում փոխվելիս այդ սո-նը և արին Գրիստոսի պայծառակեր-պութիւնը. իսկ վերջը սրբազանը յայտնեց Վեհ. Հայրապետի նկատած Ախալցխա քաղաքի միակ պակասու-թիւնը՝ չուայութիւնը, որից Վեհափառի կողմից յորդորեց, որ հետո մնան:

Ախալցխա, 9 յուլիսի:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Կ. Պոլսից յուլիսի 6-ից (18-ից) հե-ռագրում են, որ մեծ պետութիւններից ոչ մէկը մինչև այժմ նախաձեռնութիւն չի յանձն առել կոնֆերենցիա հրաւիրե-լու հայոց և մակեդոնական խնդիրները վճռելու համար: Մինչև անգամ ոչ մի բանից չի երևում, թէ որեւ պետու-թիւն այդպիսի մի կոնֆերենցիան իւ-

րև միջոց ճանաչել արդ խնդիրները վճարելու համար:

Արիմակի վեհաժողովի անդամները հիշեցնելով մեզը բազմիցս որ անհեղինակաբար վեհաժողովի անդամները իրենց հետ խոսակցություններն ունեցել մամուլի մասին: Ահա թե ինչ է ասել Նորին վեհաժողովի անդամները:

Այո, մամուլի նշանակությունը խիստ մեծ է և տարբերություններ, օրենքներ, ժամկետային և անժամկետային արդյունքներ, մամուլը ի գուր չէ որ կուշուում է վիճակները մեծ պետություններ: Չէ որ կրօնական, բարոյական կամ հասարակական բնավորություն ունեցող ոչ մի խնդիր չկայ, որ կհանգրվի մեզ մերտացուելը, սուսանց որ նախապես մշակույթը լինելը մամուլի մեջ բառիս ընդարձակ նշանակություններ և մասնավորապես պարբերական մամուլի մեջ, որի և իսկ դեկլարացիոն պետություն հասարակական կարծիքի իսկական արտայայտիչն է հանդիսանում: Մամուլի արժանիքներն անթիվ են, և նրան ծառայողներն արժանի են հասարակության խորին չնորսակալության և կրթության բացակայության: Ուստի օրհնում եմ այն ամենին, որոնք իրենց ուժերը նույնիսկ են մամուլի ծառայության և գնում են այդ փչեղայ ճանապարհով ու հաշտում են այն փչեղի հետ, որոնք միայն և եթ վճարում են նրանց անհատական ծախսերը:

Յուլիսի 10-ին վախճանում է բժիշկ Հովհաննիսյանի կարող ենք հետևել համառոտ կենսագրական տեղեկությունները հաղորդել:

Մարի Հովհաննիսյանը 1838 թ. հոկտեմբերի 30-ին, ուրեմն վախճանեցաւ 57 տարեկան հասակում: Նա ծագում էր Լիֆլանդիայի ազնվականներից: Ուսումն աւարտել էր Դորպատի համալսարանում 1863 թ-ին, որից յետոյ նորից համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի անդամահասական բաժանմունքի ասիստենտ, իսկ այնուհետև համալսարանի պրոֆեսոր էր նշանակուած: Հանգուցեալ իբրև բժիշկ ծառայել է և Ուրալում, տեղւոյն գործարաններում, իսկ վերջին ուսումնառական պատերազմի ժամանակ զինուորական հիւանդանոցների գլխավոր բժիշկ էր նշանակուած: Վոլկոստոմի Թիֆլիսի Միքայելեան հիւանդանոցի գլխավոր բժիշկ նշանակուեցաւ 1879 թ-ին և այդ պաշտօնում անընդհատ ծառայում էր մինչև իւր վերջին օրերը, ամբողջ 16 տարի: Այդ ժամանակամիջոցում, Հովհաննիսյանը հիւանդանոցը, շատ առաջադիմացի Թիֆլիսի հասարակությունը յանձին բժիշկ Հովհաննիսյանի կողմից իւր օգուտակար գործիչներից մէկին:

Կուրբեր են տարածուած, թէ Բուխարայի էմիր Միր Սեյիդ-Միր-Աբդուլ-Ահադ-խանը, որ ներկայումս բժշկուած է Հիւսիսային Ափղանի ջրերում, ուսուցող կառավարությունից թողնուած ինքնուրույն իւր համար ընտելութեան տեղ ընտրել Ափղանում, որովհետև հիւանդութեան պատճառով ուզում է Ափղանում ապրել: Իսկ Բուխարան կրկառապարեն միջնորդները իրեն՝ էմիրի տուած հրահանգներով:

Բաթումի քաղաքային խորհուրդն էլ Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդի նման, ինժեներ Լիդիլային հրաւիրել է Բաթումում կոյուղներ և ջրանցք շինելու: Պ. Լիդիլայը յուլիսի 8-ին տեղւոյն քաղաքային մի մասնաւոր ժողովի մէջ կարգադրել է իւր գիւղացւոյն իրեն յանձնուած աշխատանքի մասին:

Յուլիսի 28-ին բազմ է ունեցել Թագաւոր Այապիւրի ներկայանալու Ափղանի զօրաբանակի հրամանատար գեներալ-մայոր Մարկովը:

Ա. Մանթաշեանի ֆիրման Օղեստալում կերտելի պահեստներ է շինում: Յուլիսի 30-ին Բաթումից Տրապիզոն գնալիս, ինչպէս հաղորդում է Ջերմոմ. Վեստալը, կայծակը խորի է յունական առաջատարը: Անաստասիան նույն, նաւը կործանուել է, և ջրահեղձ են եղել բոլոր նաւաստիները:

Վլադիմիր չորեքուր խորտակման ազդակի գործը կառավարել սենատի քրէական վճարելի գեպարտամիտում կը քննուի այս տարի նոյեմբերի 15-ին:

Մեկվիկ (Անդրկասպ. երկ.)—Այսօր հոգին է յանձնուած մի անմեղ զոհ—մի նորատի կին, որ մեռաւ երէկ: Մահուան պատճառը մտերմաման կը հաղորդեն միւս փոստով:

Տեղւոյն քահանան մի ինչ որ թուղթ ձեռքն առած խանութներն ընկած բռնութեամբ ստորագրել է Կալիս, փող առնում թէ ինչու և ինչի համար՝ յայտնի չէ ոչ օրի, միայն, ինչպէս ասում են, այդ թուղթը ուղարկուած է Աստրախանից:

Նոյնականներն անտանելի աօթ է: Նրկաշարքի թիթիկ ցնցումներ տեղաւս զգացուեցան:

ՂԱՄԱՐԱՆԻՅ.—Այս տարի Նրկանի գիմնադրուել 14 հոգի աւարտողներից 10 հոգի հայեր են, որոնցից երկուսը՝ Սիսակ Տէր Սահակեան և Արամ Տէր Շահանեան, Արտաշատ (հին հայոց քաղաք) գիւղիցն են: Առաջինն առաջադէմ աշակերտ լինելով՝ աւարտել է ուսկէ մեղայնով: Նրկուան էլ չարուհաւիւ են իրենց ուսումը Մոսկուայի համալսարանում:

Գիւղիս առեւտրի երկաւսեան ուսումնարանն այս տարի աւարտել են երեք հոգի, երեքն էլ հայեր են, որոնք պատրաստուած են մտնել Նրկուանի սեմինարիան և չարուհաւիւ երեքն ուսումը:

ՄԱՏՆԻԱՍՈՒԹԻՒՆ

Պատմութիւն մանկավարժութեան, կազմից Գրիգորիա Նրկեանց (Շարունակութիւն *)

Պարեն Նրկեանցը հետեւելով իւր գլխավոր և էական աղբիւրներին, ինչպէս ինքն է ասում, Նրկեանցին, Դիտեալի և Շմիդտի, մանկավարժութեան պատմութիւնը բաժանել երկու մեծ շրջանների 1) մինչ-քրիստոնէական շրջան և 2) քրիստոնէական շրջան: Այս շրջաններն էլ ունեն իրենց ստորաբաժանումները: աւելի մասնաւոր շրջանները. նախաքրիստոնէական շրջանում՝ ասիական հին ազգերի և ապա յունական և հռոմէական պատմութեան շրջանում: աւելի քրիստոնէական շրջանում՝ աւելի քրիստոնէական ծագումից մինչև վերածնութիւն, ք. վերածնութիւնից մինչև Բեկոն, ք. Բեկոնից մինչև Պետտալոցցին և ք. Պետտալոցցուց մինչև մեր ժամանակը:

Շմիդտի և Նրա հետեւողների մանկավարժական աշխատութիւնների մէջ պատահող այս շրջանները ոչ պատահական և ոչ էլ կամաւոր բաժանումներ են, եթէ ի նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ ազգերի դաստիարակութիւնը և նրանց կուլտուրան շատ սերտ կապ ունեն միմեանց հետ, ինչպէս նկատում է և պ. Նրկեանցը իւր գրքի յառաջաբանում: Ամեն ժամանակ և ամեն դարերում, նայելով թէ ինչ ուղղութիւն է եղել տրամադրութիւն մարդկային մտքի և հոգու հորիզոնում և ինչ ձգտումներ՝ դաստիարակութիւնն էլ իւր բոլոր միջոցներն յարմարացրել է այդ թաղանթով հոգին մտցնելու մատող սերնդի մէջ, որի հետ նա բացառապէս գործ ունի և այդ սերունդն այդ ուղղութեամբ զարգանալով, աւելաց-

*) Տես Նոր-Դար № 121.

նում էր և իւր ազդեցութիւնն ու եղած աւելի հաստատում, մինչև որ երևան կը գային նոր հայեացքներ ու հիմնական փոփոխութեան ենթարկելով տրամադրող ուղղութիւնը, ազդում էին և դաստիարակութեան եղանակի վրայ, յարմարեցնելով նրա կազմակերպութիւնը նոր հասանքին:

Այս երևոյթն աւելի նկատելի է քրիստոնէութիւնից առաջ և քրիստոնէութիւնից յետոյ էլ մինչև վերածնութիւնը, երբ կրթող մանկան վրայ նայում էին իբրև լոկ քաղաքացու կամ զինուորի վրայ, ինչպէս օրինակ Աթէնքում, Ապարապուս և Հուստում և կամ թէ նայում էին ինչպէս մի ուրոյ հաստատութեան գործիքի և լոկ հաստաքի ու կրօնի ապագայ տիրութեան վրայ, ինչպէս քրիստոնէութեան առաջին դարերում և ապա կաթոլիկ եկեղեցւում: Կրթութեան զեկաւարները մոռնում էին, որ կրթող մատող սերունդը քաղաքացի, զինուոր, հոգեւորական, ասպետ լինելուց առաջ նա պէտք է հաշտ լինէր Մանուկ մարդու ընտելութեան չէին յարմարեցնում կրթութիւնը, որը կատարում է այժմ, այլ բնութեան որդուն հէնց կրթութեան առաջին օրումնից ճշնում էին ժամանակի տիրապետող ուղղութեան տուի:

Եթէ ի նկատի առնենք ուրեմն ժողովրդի որոշ ժամանակի կուլտուրայի դաստիարակութեան հետ ունեցած սերտ կապը, մենք պարզ կտեսնենք, որ մանկավարժութեան պատմութեան մէջ որոշ բաժանումները միանգամայն միանում և համապատասխանում են մարդկութեան պատմութեան մէջ զոյուութիւն ունեցող այն շրջանների հետ, որոնք մարդկութեան կուլտուրայի զարգացման ընթացքում տեղի ունեցած յեղափոխութիւնների արդիւնքն են: Ամենամեծ յեղափոխութիւնը, որ առաջ բերեց ազգերի կեանքի մէջ, քրիստոնէութիւնն էր:

Աւետարանի դաւանանքը (dogma) այլ մանաւանդ նրա բարոյական ըսկզբունքները բոլորովին տարբեր և հակառակը լինելով հեթանոսականին, հեթանոսութեան որ կեդրոնումն էր որ քաղաքացւոյն այդ սկզբունքները՝ հիմնական փոփոխութեան ենթարկեցին: Եթեման մարդու մտքի հոսանքը և արմատական վերանորոգութեան ապականուած վարդ ու բարքերը: Հեթանոս մարդկութեան համար քրիստոնէութեամբ կեանքի նոր շրջան, նոր եղանակ սկսուեց:

Այդպէս էլ պէտք է լինէր, որովհետև հին աշխարհում տրամադրող ուժը օրէնքի տեղ Աւետարանի պատմութեան աւելի ուրիշն այն՝ ինչ որ կամենում ենք որ ուրիշները մեզ անեն: Հեթանոս մարդու հասարակութեան և դէպի իրեն նմաններն ունեցած ոտոն անապրքերութեան տեղ, քաղաքացի սիրելի ոչ միայն իրեն և իրեններին, այլ և թշնամուն. հեթանոսական անդիւթութեան տեղ Աւետարանը քաղաքացի ուղղութեան Ստամբուգ օրինակը: հեթանոսի աշխարհայեացիութեան տեղ, ազարակի մարդարի և ազգաւոր Ղազարոսի առակը. դասակարգերի մէջ եղած անհասարակութեան կասկածալի մտքութեան տեղ, քրիստոնէութիւնը քաղաքացի թէ խորութիւն չկայ ոչ հրէայի և ոչ հեթանոսի մէջ, ոչ արուի և ոչ էգի, ոչ տիրող և ոչ ծառայի մէջ, որովհետև ամենքը միակ գլուխն է Յիսուս Քրիստոսը: Միով բանիւ քրիստոնէութիւնը մարդկանց փոխադարձ յարաբերութիւնը հաստատեց շատ լայն սիրտ վրայ, սիրոյն որ սկսւում է ընկերից և տարածուում մինչև իսկ թշնամուն:

Աւետարանի իւր անգուղական վերածնութեամբ և բարոյական ամբողջ զօրութեամբ, անշուշտ, չլիսի կարողանաւ միանգամայն խորտակել հին կրօնի բոլոր շէնքերը: Նա 3-4 դար ան-

դադար պատերազմ էր մղում օրհասական, բայց զօրեղ հեթանոսութեան դէմ, հաղթուած էր այդ դարերում, մինչև որ բարձրացաւ արքայական դահեղ և արժանացաւ հզօր գահակալներ ի հովանաւորութեանը: Հեթանոսութիւնը զինուած էր նոր կրօնի դէմ բաներով, անշնորհներով և կոտորածներով, իսկ քրիստոնէութեան միակ զենքը, նրա Հիմնադրի կտակած քաղաքութիւնն էր ու նահատակութիւնը և հէնց այդ նահատակութիւնների մէջ էլ անում էր նա:

Այս էր քրիստոնէութեան առաջին դարերի պատկերը. ուրեմն պարզ է թէ ինչ կլինէր այդ շրջանի կրթութեան և դաստիարակութեան դրոժը, ընդունելով ընդ միշտ, որ դաստիարակութիւնն է եղել միջոցներից մէկը ու այն ամենապիտան միջոցը ժամանակի տրամադրող հոգին ընդլայնողն և մարմնացնողը:

Քրիստոնէական կրօնի պրոպագանդան էր այս շրջանի նշանաբանը և պատերազմ հեթանոսութեան դէմ: Ուստի և հիմնուում են ու բազմանում վանքեր, հուշակոթողներ և այլ վանքեր, զեկաւարներով եկեղեցականները, որոնց մօտ կրթում էր աւարտեցնուած և հեթանոսութեան դէմ մարտնչող ախոյեաններ: Կրթութիւնը զուտ կրօնական էր և նպատակը՝ բարոյական պատերազմ և աւարտելութեան:

Սակայն դաստիարակութեան գործն այս ձևի և բովանդակութեան մէջ չըմանաց, որովհետև նորի վիճակի մէջ չըմանաց քրիստոնէութեան զարգացումն և այդ կրօնի ազդեցութեան առկա զարգացած ժողովրդի կուլտուրան:

Ամեն մի նոր վարդապետութիւն, նոր զապաւոր հանդիպելով հին, նրա առաքելաբանքը շինուելով հին դրութեան ծայրայեղութիւնների դէմ, աւելանալով իրենք էլ ընկնում են նոր մարդկութեան և նոր ծայրայեղութիւնների մէջ: Այս երևոյթը կրկնուել է ամենամեծ ու խնդրահարկ ժամանակ, որովհետև ուսկեցիան ընական է այդպիսի մոմենտներին, և նոր վարդապետութեան յաղթանակի ամենամեծ գլխավորն այդ ճանապարհն է, եթէ ի նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ լծակի մի նժաւը հաւասարակշիւ համար, հարկաւոր է լինում նորնափ ծանրութիւն աւելացնել և միւս նժաւին: Անցնում է ժամանակ, հին ձայնը խեղդում է և նորը իւր յաղթանակը տպագրւելով դարերի ընթացքում հարթութում է այդ ծայրայեղութիւնները և ընական ընթացքը բռնում:

Այս միջոցն բանը պատահեց քրիստոնէութեան և հեթանոսութեան պայքարի ժամանակ: Աւետարանը տարածողները՝ առաջին դարերու եկեղեցականները դէմ յանդիման կանգնելով հեթանոս աշխարհի ապականութեան, նրանք ստիպուած էին պատերազմ մղել այնպիսի հրեային ախտերի դէմ, որոնք դարերի ընթացքում ապիւր առատկաւ արմատացել էին ժողովրդի մէջ: և ուրեմն զարմանալու չէ, եթէ նրանք այդ ախտերն արմատախիլ անելու համար իրենց քաղաքութիւնների մէջ Աւետարանի մեղմ սկզբունքները հասցնում էին մոլորութեան և մոլորականութեան:

Նախնի սուրբ հայերը հանդիպելով զիտութեամբ արեցած և զիտութեան ու արուեստը լոկ ապականութեան և կրքերին ծառայեցող հովիւական հասարակութեանը, շատ բնական է, որ նրանք խիստ թշնամաբար վերաբերուէին դէպի զիտութիւններն և աւրեստները: Գեղարուեստը, որ կատարելութեան էր հասել Պերսիկիսի և Վերգիլիոսի հայրենիքներում, կորցնելով իւր կրթող նշանակութիւնը, բարձր էտէտիքան և արտադրելով լոկ կենդանական կրքերը գրգռող տեսարաններ:

Ներ ոչ պատկերներ, բնական է որ առաջին դարերի եկեղեցական հայրերին իրաւունք տար թատրոնը անուանելու՝ ապականութեան տեղ և դերերի բերակարան:

Քրիստոնէութիւնը հանդիպելով հեթանոսութեան աշխարհայեացիութեանը աշխարհայեացիութեան, որ հեթանոս մարդու մէջ խեղդել էր ամեն տեսակ հոգեկան ձգտում, ու ապագայի ուղի յոյս չկոտանալով, միակ նպատակը մարդու մարմինն ու մարմնական վախըներն էր դարձրել, բնական էր որ նոր կրօնի տիրոջանքերը ցանկացան իրենց տոնիւթեան կրակին զոհ բերել հեթանոս կեանքի բոլոր արդիւնքները, մոռացութեան, փոշու և կրակ մատնեցին առաջին դարերի ու հայրերը: հին աշխարհի գրականութեան գեղարուեստի ամենագեղեցիկ արտագրութիւններն և այդ փոշիներից ու աւերականիւրը բարձրացած բլուրների վրայով, ուղեցին երկինք վերացնել մինչ այդ երկրին կպած մարդկութիւնը:

Նրանք չենք համարի մեզ դատաւարտել այդ մարդկանցը, եթէ չըմանանք դրանց իրենց ժամանակից:

Քրիստոնէութեան առաջին դարերի սուրբ հայրերի կրօնական այդ ձգտումները, որով ցանկանում էին նրանք աշխարհս մի գերեզման դարձնել մարդկութեան համար, որի վրայ պիտի թաղաւորէր հանդերձեալ հոգեւոր կեանքը, այդ ծայրայեղութիւններից ծնունդ առաւ միջին դարերի թանձր խաւարը, որի վրայ հաստատեց կաթոլիկ կղերը իւր իշխանութիւնը, երբ մարդկանց հոգու և մտքի բոլոր կարողութիւնները վրայ բռնացաւ կրօնական կոյր հաւատը, որի դէմ ամենաթիկի կտակաւ և մտաւոր օրէն հոսանքը Էմիլեֆեմի տանջանքներով էր խեղդուում:

Կրթութիւնն և դաստիարակութիւնն էլ իւր գործը կատարեց. նա տարկանալով խաւարի իշխանութեան տակ, ենթարկուեց ժամանակի դաստիարակութեան և իւր բոլոր միջոցները յարմարեցրեց տիրող խաւարն աւելի հաստատելու և մեծացող սերունդներին մէջ կոյր հաւատի ազդեցութիւնն աւելի ամրացնելու: Աջողուեց, ի հաղկել Ստամբուգից *) առաջնորդութեանը հաւատացած դպրոցներում մեծանում էին բոլորովին կոյր հաւատի անմեղ զոհեր, որոնք շատ լաւ գիտէին Աստուածաշնչի աջ-ձախ հայելը, Յիսուսի խաչափայտին բնեւած բեռներին անունները, անհերքեալ հոգիներն ու աստանաների դէմ կուռելու ազօթքները և նման յիմարութիւններ, բայց չէն աւելին իրենց բնական աշխարհի ամենապարզ օրէնքները, լուսնի, արեւի շրջանները, երկրի ձևը և այլն:

Սա էր միջնադարեան կամ սխոլաստիկական կրթութեան ձևն ու արդիւնքը, որի մանրամասն նկարագրութիւնը մանկավարժութեան պատմութեան գործն է:

(Կը շարունակուի)

Պ. Է.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱՐԱԿ ԹԻՒՌԻՔԻՍՏԻՅ (Նոր-Դարի թղթագիր)

Վ. ՊՈԼԻՍ, 4 յուլիսի

Գիտ շատ ժամանակի չէ անցել, որ սոփոսանքի թէքներում (մեծաստի լուց) և զինուորական վարժարանի մէջ բռնուեցան մեծ քանակութեամբ գէթեր և այլ պատրաստութիւններ, որի համար էլ զրանցից շատերը զոհ դեմ:

*) Սբրաւատիկոս միջին դարերում կոչւում էին ժամանակի ուսումնարանների կառավարիչները, որոնց պատճառով միջնադարեան կրթութիւնը կոչւում է սքոլաստիկական:

նապիւն ծովի ալիքներին: Չնայելով կառավարութեան դուրս գրած խառնութիւններին, այնուամենայնիւ շարժումները չեն մարել: Այդ ասպարեզանում են անցնող գիշեր կատարում յանկարծական խուզարկութիւնները, երբ 78 հոգի սեփականից, իսկ 6 հոգի գերտեսչական վարժարանի ուսանողներին ձերբակալելով անյայտացան: Տարածուած ընդհանուր կարծիքը վերայ հիմնուած մենք առաջին թիւով խաղաղութեամբ գրեցինք, թէ այդ շարժումը հակաբարձական է: Այդ լուրը հոգեւոր էին իրենք, շարժումները պարզապէս խաղաղ, կարծես թէ այսպիսով ազատ պիտի մնան կառավարութեան հալածանքներից: Բայց հաւատարմաբար պիտի անդիմադրենք, որ այդ շարժումները ոչ մի հանգամանքում հակաբարձական չեն, այլ ընդհակառակը աւելի նպաստաւոր են հայոց խնդրին:

Երկու տարեկան լրջօրէն, որ օսման տեսակէտէն հիմնադրարէն են, ձեռք ձեռք տուած կռիւ են մղում ներկայ կառավարութեան դէմ: Այս մասին եւ կրկնում իմ մի նամակով, որ պիտի վերաբերի ազատամարտի կառավարութեան պատկանող թիւերին, որի ժողովին, որի մասին գրել խոստացել եմ անցնող նամակներէս մէկում:

Բրիտանական դեսպան արք. Ֆելիքս Կերիին շարժութիւնը կրկին անդամ Բ. Գուրը դնալով տեսակցութիւն ունեցաւ: Մեծ-կարգի տեսակէտէն, որ այս և առաջին տեսակցութիւնները կապ ունին օրուայ խնդիրներին հետ, գրան մենք տարակող չունենք, միայն թէ այժմ առաջնահայեց աւելի զարդանի են պահուում: Յամենայն դէպս Միտլիսի մօտերում գտնուող անդիւսական հաւատարմի կրկին Զմիւռնիա գալու լուրը առիթ է տուել զանազան հեթանոսութիւններին Ուսանող կարծիքով, հաւատարմի գալու կապ չունի այս խնդիրների հետ, այլ դա լոկ մանկուկ է, իսկ ուրիշներն էլ հաւատարմի են թէ մեծ կարգի տեսակէտէն ոչ մի կերպ չի կամենում ընդունել ոչ միայն եւրոպական կոնտրոլի գրութիւնը, Թիւրք-Հայաստանում, այլ անգլիոյ չէ ընդունում: Ուրիշ գիտնոր կէտերից միջանկար Սրանք ի հարկէ լոկ ենթադրութիւններ են, բայց որ մօտ օրերս իշխող հաւատարմի պիտի մօտենայ Զմիւռնիային դա ճիշտ է: Երբեք առաջ են գալիս այսպիսի կամ այնպիսի ենթադրութիւններ:

Բայց արան ինչ կասէք, որ Միտլիսի նահանգների գեներալն էր. Թիւրքերը կարճատեւ լուրջութիւնից յետոյ կրկին հրապարակ է իջել: Նա անցնող ուրբաթի երեկոյան հրապարակեց Նիւրդ Բեռլինում ընթերցելու, իսկ ընթերցելից յետոյ էլ շարժումը արժանաւորութիւնները:

Իրի դրամի պէտք ունի, իսկ հաւուսա մեքիւններն չի կարողանում նրա չափ փառաբանութիւններին գոհացում տալ...

Բայց մենակ այ. Թիւրքը չէ. ճարտիկ մարդիկ միշտ Թիւրքերնուրմ վատաբանում են: Ի հարկէ ոչ ազգիւն ձանապարհով:

Օրինակ վերցրէք Խրիմում հրատարակուող «Թարգիման» (Переводчик) թերթը: Ամեն բանի կեղծքը տեսել էինք, լրագրիւնը միայն նոր ենք տեսնում: Կ. Պոլսոյ առևտրական հրատարակի վրայ դուք կհասնէք կեղծ միւսին իւր, կեղծ աւեր, կեղծ թէյ, կեղծ կտակահաններ և այլն, բայց կեղծ լրագիր—դա օրուայ թերթիւն է:

Հանգամանքները մարդուն հնարագիտ են դարձնում. «Թարգիման» թերթը, որպէս թերթատէր թերթ, սկզբում ազատ մուտք ունէր Կ. Պոլսու թէ ինչ

է կատարում Թիւրքիայի շուրջը, Թիւրքերը շատ վարկիւրոյ տեղեկութիւններ միայն ունէին, որովհետեւ այն արտասահմանեան թերթերը, որոնք լայն էին սփռուած քաղաքական խնդիրներ վրայ, կամ Կ. Պոլսի չէին գալիս, կամ գալիս էին և շատերի ձեռքը չէին անցնում: «Թարգիման» իւր ստորօրինակութեամբ հանդիւրձ գէթ ըովանդակում էր օրուայ խնդիրներին մասին օտար թերթերում հրատարակուածները, ուստի Թիւրքերը անյայտաբար սկսեցին լափել «Թարգիման»-ը, այնպէս որ մի համարից մօտ 5-6000 օրինակ տարածուեցաւ: «Թարգիման» արժարժան մտքերից հակառակ ենթադրութիւն դուրս բերեց թիւրք տարրը, և ցնցումն անագիւն և դուր:

Այդ կառավարութեան դեւր չեկաւ և Թիւրքն արգելուեցաւ, իսկ բաժանուածներից մեծ մասն էլ դրաւուեցաւ ընթերցողների ձեռքից:

Ի հարկէ, այս բանն էլ «Թարգիման»-ի խմբագրութեան դեւր չեկաւ. ամեն մի համարից 5-6000 օրինակ ծախուելով ինչպէս ասում են նրա կողմից քաղաքացիներ էր: Նա թերեւս ունենար մեծ պլաններ, սակայն փշուրեցան մի տկար թարթում և ինքն անգոր էր կառավարութեան հրամանին դիմադրելու:

Նա գրեց խորտանալու թիւեր... Նա այժմ «Թարգիման»-ը հրատարակում է Կ. Պոլսում, որի տակ գրուած է. «Дозволено цензурою, г. Евпатория, 24 июня 1895 г.»:

Մի խօսքով Կ. Պոլսոյ «Թարգիման»-ը այստեղ ծախուած է միամիտ թիւերի վրայ Նկարագրելով հրատարակուող խաղաղութեան «Թարգիման»-ի տեղ, որտեղ հայկական խնդրի մասին տեղեկութիւնները թէ և չեն արգելուած, բայց բարեփոխուելով յարմարեցրած են թիւրքական քաղաքականութեան:

Նրա եւ լսեցի թէ Ամերիկայում յաջող կերպով կեղծ ձուեր են չինում և իսկականի տեղ վտանգում,—այդ ինչ ոչ միայն զարմանալի չէրուեց, այլ և շատ բնական. բայց որ կեղծ թիւրք էլ պիտի լայն տեսնի—գրան եւ չէ կարող հաւատալ, թէ և աչքիս առաջն լինելով, այսին հաստատուել իրաւունք չունի:

Թիւրքիայի արդի վիճակին շատ յարմար է և ներքին, որ ամեն միջոցի դիմեն,—այս էլ անժխտելի է:

Նոր եղանակով ուղեցաւ մի ճարտիկ խաղ խաղալ և դիմեց կաթիլի հայերի պատրաստութեան այս հարցով:

—Դժէ էք սուլթանական կառավարութիւնից:

—Ինչ ասել կուզէ, մենք միշտ եւրաստապարտ ենք և պատրաստ ենք այն միշտ արտայայտելու գործով:

—Ուրեմն ստորագրելը այս թղթին, և նրա առաջը դրեց գոհունակութեան թերթը:

—Բայց... սակայն... միայն...

—Խօսքեր ծախի պէտք չէ, եթէ անկեղծ մարդ ես, ստորագրել:

—Նա... մենք... փորձել թիւ ենք կազմում, եթէ ոչ, Լիւմիլիստը ստորագրել... դուցէ...

—Ի՞նչ ուրիշ, Իլմիլիստն ուրիշ:

—Այո... իրաւ... բայց...

—Ելի սկսեցիք խօսքերը ծախել:

—Եթէ առաջ լինէր... ոչ, այժմ չեմ կարող, ոչ...

—Ի՞նչու...

—Որովհետեւ առաջին վարժարանի պատճառով սրբազնագոյն պապից յանդիմանագիր ստացայ և նա արգելում է...

Ու ցոյց տուեց այդ թղթը:

Մեծ կարգի տեսակէտէն յաւանտ դրութեամբ դուրս գնաց. խաղը չը յաջողուեցաւ, թէ և կրկին սկսուել է:

Mars.

ՆԱԿԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ
(Նոր-Գար-ի թղթակցութիւն)

—
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ, 28 յունիսի:
Անցեալ 1894 թ. յունիսի 8-ին Սալմաստի հայաբնակ Ղալաասը գիւղում սպանուեց իւր տան մէջ յայտնի հայ հարուստ Սմբատ Արզումանեանը:

Ղալաասը գիւղն ունի 60 տուն գուռ հայ բնակիչ, որոնց մեծ մասը յայտնի վաճառականներ են. դրանց մէջ եղբարք Արզումանեանները Ատրաշ-տականի մէջ ամենաառաջին հարուստ հայերը կարող են կոչուել: Նրաբք Արզումանեանների մէջ յայտնի է իւր վախճառութեամբ Աւետիք Արզումանեանը. վայր տարել է այն գիւղացուին, որ մի քանի թուական փող վերցնի դրանից տոկոսով, մի տարուայ մէջ ձեռքից կըզնայ ամբողջ կայքը: Ավետանեանները պատմում են, այդ վախճառական պատմութեամբ է, որ ամեն տարի տանեանը ընտանիքներ փախչում են զանազան երկրներ:

Յիշեալ Աւետիքը իւր եղբոր Սմբատի սպանման գործը վերագրեց Ալէք Ջալալեանին, որի ժողով. սպանուող Սմբատի եղբոր կինն է:

Ջալալեանի քեռայրը եւս մեռած լինելով թողել է անաղին ժառանգութիւն և երկու որբեր՝ մի տղայ և մի աղջիկ, որոնք յանձնուած էին Աւետիքի խնամակալութեան: Վերջին ժամանակները, երբ արդէն որբերը հասունացած են լինում, պ. Ջալալեանը պաշտպան կանգնելով իւր քրոջ գաւակներին, պահանջում է ժառանգութիւնը, բայց միշտ այսօր-վաղուան է ձգուած գործը և այսպէս մնում է: Հինց այդ միջոցներին է լինում, որ Սմբատը գնդակահար է լինում սենեակում պոստկած ժամանակը: Աւետիքը յարմար առիթ է գտնում Ալէքից ոխը հանելու, և փոխանակ կառավարութիւնից պահանջելու բուն չարագործը, գաղանի 2000 թուման (մօտ 4000 ռուբլ) փող է խաղացնում և դիմում է տեղական Սարգիսարտին, որ սա հաստատել թէ Ալէքն է սպանել, մինչդեռ սպանման գիշերը Ալէքը Սմբատի հետ պոստկած է լինում կից սենեակում և հրացանի ձայնի վրայ արթնանում է այն ժամանակ, երբ արդէն չարագործները փախած են լինում: Տեղական Սարգիսարտը թէ և ուղում է մի կերպով հաստատել Ալէքի ոմարգործ լինելը, բայց չի կարողանում հայր զորդի սպանուածներից չվախեալ, Աւետիքն այս նրա համար է սարքում, որ մի կերպ փախցնի Ջալալեանին և ժառանգութիւնը հնչուութեամբ ձեռք բերէ: Հայր յաջողը, տեսնելով որ կարող է Ջալալեանի կեանքին վտանգ սպառնալ, հեռադրով դիմում է թէ Թեհրան և թէ Թաւրիզ, թմաւալաւաւ ուղարկելին. ս. առաջնորդն ևս իւր կողմից հեռագիր է ուղարկում Թեհրանի Ստարազադէին, որ Ալէքը լրերուի տեղս քննուի և եթէ արդար է՝ արձակուել, իսկ եթէ մեղաւոր՝ պատժուի: Ստարազադէն հրամայն է գալիս տեղս արտաքին գործերի մինիստրի վրայ, որ անպատճառ Ալէքը լրերուի. հախիտ մինիստրն այստեղից ուղարկեց Սամախտ նախկին Սարգիսարտ Միքայիլ-Ալի-խան Սարթիին, որ Ալէքին առնի հետն ու գալ, մինչոյն ժամանակ հակառակորդներին ևս պահանջեց, որ տեղս գան ներկայ գտնուելու քննութեանը: Դրանցից առաջ եկաւ հայր յաջողը, որովհետեւ հետն ա. առաջնորդը պէտք է հեռադրեց: Այդ միջոցներին էր, երբ Ջալալեանը, հրամանով հեռացաւ պաշտօնից նախկին մինիստրը, նրա տեղ նշանակուելով ներկայ մինիստր Լաւրֆ-Իովին:

Քննութիւնը տեղի ունեցաւ անցեալ մայիսի 18-ին, ներկայութեամբ տեղական պարսիկ պաշտօնեաների, իսկ առաջնորդարտնի կողմից ներկայ էր հայր Արսէնը և մի քանի ձայն ունեցող հայեր. գործը 2 ժամ քննուելուց յետոյ, ապացուցուեց, որ Ալէքն որդար է: Բայց ինչ կանես, որ էլի չարձա-կուեց, որովհետեւ հակառակորդները խոշոր գումար էին խաղացել որ մի կերպ աքսորիլ տան Ալէքին Արդաբիլի: Նարին-Վալայ կոչուող լրերը, ուր բանտարկուած են պարսիկ մահապարտ պաշտօնեաները ցմահ: Մօտ ամիս ու կէս գործն այսպէս ձգուեց. չարացող ոսկիները չարունակում էին խաղալ: Չնուանաւոր ստեղծ, որ Ալէքի թշնամիները ևս արտաքին գործը մէկն է. բայց այս գործի համար ժողովուրդը վնասեց հոգաբարձութեանց: Գործը այնքան քաջացիցի որ Ալէքին ամսոյ 20-ին պէտք է դադարիլ ուղարկել տային արտաքին գործերին: Այդ օրը հասարակական ժողով կար Արամեան դպրոցի սրահում հոգաբարձական ընտրութեան համար, երբ ժողովուրդն իմացաւ, որ մի 3 ժամից յետոյ Ալէքին պէտք է տանեն, սաստիկ զայրացաւ: Խաղոյն կազմուեց մի աղբիւսագիր նորին բարձր. գահաժառանգին 60 ստորագրութեամբ պահանջելով արդարութիւն: Մինչոյն ժամանակ հայր վախճառուր մի քանի խօսքով բացատրեց ժողովուրդին, որ այս խնդիրն այլեւ Ալէքի անձն խնդիր չէ, այլ ընդհանուր հասարակական, որովհետեւ ոտնակոխ է արուած թէ առաջնորդարտնի և թէ հասարակութեան պատիւը: Կազմուեց մի յանձնախումբ ներկայանալու դահաժառանգին, իսկ հայր փոխանորդը գնաց նահանգապետի մօտ որը խոստացել էր, անպատճառ վերահստու լինել և թող չտալ, որ Ալէքին տանեն: Յանձնախումբն էլ գնում է այն ժամանակ, երբ գահաժառանգը գնալիս է լինում կառքով: Երբ փոխանորդը իսկոյն չըզայաւաւում է կառքը և խնդրագիրը տալով պահանջում է արդարութիւն:

Նորին բարձրութիւնը քառօրյ ժամ հարց ու փորձ անելուց յետոյ, ասում է որ վաղն անպատճառ ինքն անձամբ կընեն գործը. երկրորդ օրը գործը քննուեց յետոյ, Ալէքը բանտից արձակուեց և իբրեւ հիւր ուղարկուեց մաքսապետի տունը, որը առաջնորդարտնի հետ միասին գործել է այս խնդրում:

Հակառակորդները մինչև այժմ ծախու են 9500 թուման (մօտ 19000 ռ.) դեռևս պատրաստուած են նոյն չափ տալ, որ մի կերպով էլի աջողեցնեն իրենց գործը:

Ան այսպիսի հարուստներով լի է Ատրաշատեանը, Թաւրիզում այժմ դրանց անունն ամեն մի հայ զգուանքով է յիշուում, ոչ ոք չի բարեւում դրանց, ոչ ոք չի մերձենում դրանց, և դրանք են որ չինուելիք կետրոնական դպրոցին արգելեց են լինում, կառավարութեանը հասկացնելով իբրեւ մի անսակար հաստատութիւն *):

Լ. Գ. Օ.

ՔԱՂԱՔԱՍՏԱՆ

ՍՏԱՄԲՈՒԼՈՎ, ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ստամբուլում միտնուեց առաջ ասել է, որ իւր վրայ յարձակում գործեցին, բայց Թիւրքիայից և Գալիցից, նաև ուրիշ երկու հոգի—Չեքեւիլով և Միկով: Սրանք ձերբակալուեցան, բայց կարողացան իրենց ազատել մեղադրանքից: Ստամբուլի կինը մեղքեց ընդունել հոֆմարշալ Թորափին, որ բերել էր Կարլսբադից՝ պրենց Թերզինեանից:

Ստացուած ցուակցական հեռագիրը. նա հրամայեց դուրս տնել նաև ոստիկաններին ու պրեկուրորին: Աւետարայի գիւղում տեղական գործակալը Ստամբուլի կնիքը յանձնեց զրաֆ Գուրուրովի պրինցից հեռագիր ստացուելուց յետոյ, մինիստրներ խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց և վնաց արտակարգ միջոցներ ձեռք առնելու: Զօրքերին և ոստիկանութեանն առանձին հրահանգներ են արուած: Ոստիկանութիւնը հաւատացնում է, որ Ստամբուլովի ծառան, Գուրուր, առաջ մարդասպան է եղել, որին ներումն էր չնորհել Ստամբուլովը. ուստի ոստիկաններն իբր թէ կարծել են, որ Գուրուրն է վրաւորել Ստամբուլովին և շտապել են ձերբակալել նրան: Ռազդալուովին սպանական անտարադիր նամակներ են գրկուում: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը պահանջում է գրկուատուարալ վնասայի և Բերլինի լրագիրները մեղադրում են Կորուրովի պրինցին և Ստոկոլմին և ասում են, թէ ներքին խառնակութիւններ կառաջանան Բուլղարիայում:

Յուլիսի 4-ի երկիւյթան մինիստրները կրկին նիստի հաւաքուեցան, որ տեղեւ մինչև գիւղերուայ ժամը 2-ը: Առաւօտեան նիստը շարունակուեցաւ: Քաղաքական չըջաններում հաւատացնում են, որ կառավարութիւնն իբր թէ պատուի խնդիր է համարում գտնել չարագործներին. սակայն այդ բանն իրագործել բաւական դժուար է, որովհետեւ բազմաթիւ վրեժներից ոչ մէկը ճիշտ ցուցմունքներ չի արել: Արտաքին գործերի մինիստր Նաչկիչի մօտ յուլիսի 4-ին եղած ընդունելութեան ժամանակ չընաց օտարերկրայ ներկայացուցիչներէն և ոչ մէկը: Ընդդիմադիր կուսակցութեան բերան թերթին գէտ, որ գովաբանել էր չարագործների վարմունքը, դատ է բացուած:

Քաղաքի մօտ գտնուած այն ամայի տեղն, ուր փախել էր Ստամբուլովի ծառայի վրեժագործ չարագործը, հեծեալ դօրք է գրկուած որոնելու համար չարագործին:

«Frank. Zeit.» լրագրի աշխատակիցներից մէկը տեսակցութիւն է ունեցել Կորուրովի պրինցի հետ: Կարբարգուում Պրինցը զայրացած է, որ ոմանք իրեն և բուլղարական կառավարութեանը ներկայացնում են իբրեւ Ստամբուլովի քստմեկի սպանութեան մասնակցողներ: Նա ասում է, որ Ստամբուլովին սպանել են անձնական վրեժատուութիւնից: Պրինցը չի մտածում, որ չուտով վերագաւնայ Բուլղարիայ:

Սթիւրգալ լրագիրը խօսում է միայն երեք ոմարագործների մասին և պնդում է, որ Պետկովը մօտ 10 ռուպէ կանգնած էր գետնին տարածուած Ստամբուլովի մօտ, ոչ մի տեղից օգնութիւն չըստանալով: Սպանութեան պատասխանատուութիւնը նա ձգում է պրինց Թերզինեանի և կառավարութեան վրայ, որովհետեւ նրանք թող չտուէին, որ Ստամբուլովը հեռանայ:

Կառավարական չըջաններում հաւատացնում են, որ մեծ կասկած է ընկնում Գալիի վրայ, որի համար ինքը Ստամբուլովն էր ասել, թէ չարագործներից մէկն էլ գաւ է: Գալիը շատ ժամանակ չէր, որ սպրում էր Սոֆիայում, իսկ այժմ նրան չեն գտնում: Պրեկուրորն ու գաւական քննիչը մերժում են այս առթիւ որեւ տեղեկութիւն տալ:

Բերլինից հայտնուում են, թէ ոստիկանութիւնը գտել է ոմարագործներից մէկի հետքը, որ Սերբիայի վրայով փախել է Ջալալեան. մի ինչ-որ մարդ Սոֆիայից գալով անցել է իշխալ ճանապարհով, բայց ոստիկանութիւնը չի կարողացել բռնել նրան, որովհետեւ նա ունեցել է օրինու որ անգործիւ:

*) Այս հետաքրքիր գործի մասին մենք ստացել ենք մի ուրիշ ընդարձակ գրութիւն, որ կը հրատարակուի առաջիկայում:

Ստացուած ցուակցական հեռագիրը. նա հրամայեց դուրս տնել նաև ոստիկաններին ու պրեկուրորին: Աւետարայի գիւղում տեղական գործակալը Ստամբուլի կնիքը յանձնեց զրաֆ Գուրուրովի պրինցից հեռագիր ստացուելուց յետոյ, մինիստրներ խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց և վնաց արտակարգ միջոցներ ձեռք առնելու: Զօրքերին և ոստիկանութեանն առանձին հրահանգներ են արուած: Ոստիկանութիւնը հաւատացնում է, որ Ստամբուլովի ծառան, Գուրուր, առաջ մարդասպան է եղել, որին ներումն էր չնորհել Ստամբուլովը. ուստի ոստիկաններն իբր թէ կարծել են, որ Գուրուրն է վրաւորել Ստամբուլովին և շտապել են ձերբակալել նրան: Ռազդալուովին սպանական անտարադիր նամակներ են գրկուում: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը պահանջում է գրկուատուարալ վնասայի և Բերլինի լրագիրները մեղադրում են Կորուրովի պրինցին և Ստոկոլմին և ասում են, թէ ներքին խառնակութիւններ կառաջանան Բուլղարիայում:

Յուլիսի 4-ի երկիւյթան մինիստրները կրկին նիստի հաւաքուեցան, որ տեղեւ մինչև գիւղերուայ ժամը 2-ը: Առաւօտեան նիստը շարունակուեցաւ: Քաղաքական չըջաններում հաւատացնում են, որ կառավարութիւնն իբր թէ պատուի խնդիր է համարում գտնել չարագործներին. սակայն այդ բանն իրագործել բաւական դժուար է, որովհետեւ բազմաթիւ վրեժներից ոչ մէկը ճիշտ ցուցմունքներ չի արել: Արտաքին գործերի մինիստր Նաչկիչի մօտ յուլիսի 4-ին եղած ընդունելութեան ժամանակ չընաց օտարերկրայ ներկայացուցիչներէն և ոչ մէկը: Ընդդիմադիր կուսակցութեան բերան թերթին գէտ, որ գովաբանել էր չարագործների վարմունքը, դատ է բացուած:

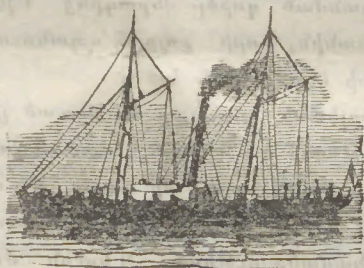
Քաղաքի մօտ գտնուած այն ամայի տեղն, ուր փախել էր Ստամբուլովի ծառայի վրեժագործ չարագործը, հեծեալ դօրք է գրկուած որոնելու համար չարագործին:

«Frank. Zeit.» լրագրի աշխատակիցներից մէկը տեսակցութիւն է ունեցել Կորուրովի պրինցի հետ: Կարբարգուում Պրինցը զայրացած է, որ ոմանք իրեն և բուլղարական կառավարութեանը ներկայացնում են իբրեւ Ստամբուլովի քստմեկի սպանութեան մասնակցողներ: Նա ասում է, որ Ստամբուլովին սպանել են անձնական վրեժատուութիւնից: Պրինցը չ

6%	Թիֆլիսի կալ. բանկի	101 $\frac{1}{2}$	գն.
5%	„ „ „	99 $\frac{1}{2}$	վաճ.
6%	Պալատի կալ.բանկ.	101	գն.
5%	„ „ „	99 $\frac{1}{2}$	„

ՀՈՒՇԻ, պ. Ի. Լ. Բ.-ին Զեր գրու-
ման համաձայն, խմբագրութիւնս իս-
ն կապարեղէ էր ուղարկել Զեկ
որ-Վար-ի համարները: Էքսպիդի-
այի սխալմունքից է, որ Զեկ մի եր-
ան համար ուղարկուած է յետոյ թիւը-
առաքումն դադարեցրած է: Զեր
մտկը ստանալով պատուիրեցինք, որ
լիսի 1-ից հաշուելով անմիջապէս
նարկելու Զեկ Նոր-Վար-ու Բա-
նորդաղբիւլ պահաս ստանալու հա-
մար էջ, որ թիւը լի առաքումը դադա-
րած է եղել:

S E 2 E 4 U S O T

Գործակալութիւնը գտնուում է Թիֆ.
Կալ. բանկի գալերէյում №№ 117—118

ТРЕХМЯСОВЫЙ
КРЕМЪ РАЛЛЕ
ДЛЯ ЖЕНЩИН И ДЕТЕЙ 50 г.

ЦВЕТОЧНАЯ ВОДА РАЛЛЕ

(М) 10—8

Հասկա՞յա՞հ
„ԿԵՏՏԻ ԲՈՍՍ“
 Բ. ՍՏԵՄՍԿԻՆԻ ԿԵՆՏՈՒՄ
 Գլխավոր պահեստը ԼՔ-
 անադը Վենիսի մօտ, Պետեր-
 բուրգում, Բոպոլսթովայա, 33,
 Վաճառում է Ռուսիայի բո-
 լոր գեղատնտեսական և ղեղատ.
 խանութներում:
 Գին է ձեռքի առկա 25 խմել:
 (Մ.) 20—17

ՀՌՌՄ.—Պատգամաւորների ժողով

„ Դռնակայ	100
„ Վիլենակի	100 ^{1/2}

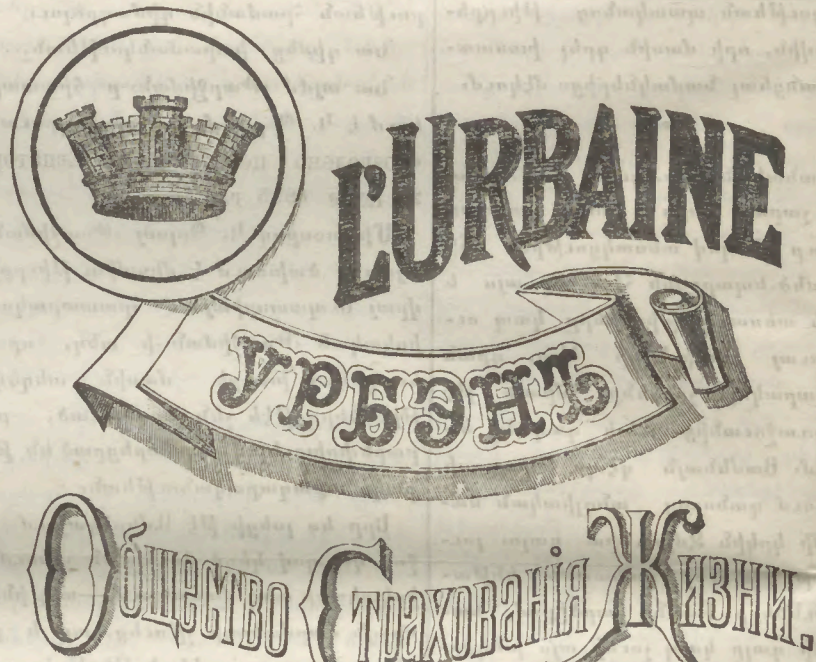
ամառալսյն ընտկարանում երկուշաբթի, յուլիսի 17-ին, տեղի է ունե-
նալու պ. պ. անգամների ԵՐԿՐՈՒԴ ԸՆԻՇՆԵՈՐԹ ՓՈՂՈՎ, առաջին ժողո-
վի փոխարէն, որ չկայացաւ անցած յունիսի 2-ին: Սկիզբն ուղիղ
ժամը 10-ին երեկոյեան:

(354)

3-2.

Խնդիրները հանդերձ վկայագրերով պետք է ուղարկել այս հան-
գեով. Шуша, Инспектору армянской духовной семинарии.
(672) 3-2

Առաջին և երկրորդ դիրք
Առաջին դիրքը — 60 կ. երկրորդը — 50 կ., երկուսը մի-
մյուսից ձախալարհաճախքը զճարուս է գնողը իւրաքանչիւր
7 կ. Իմեյր Եփեսոս, Николаевская, №10, архидіако-
ну. Джугуранъ. Կամ Թիֆլիսի գրազմաններին:

զտունալու ղէպքում:
 (331)

(334) 50—35.